

PÖÖRDELISED AJAD

KEELELINE PÖÖRE

EVA PIIRIMÄE

Kes iganes proovib saada ülevaadet keelelise pöörde tähendusest ja sisust humanitaar- ja ühiskonnateadustes, peab tunnistama, et on püüdnud püüdnudmatut. Erinevatel maadel ja erialadel on keeleline pööre toimunud erinevatelt teoreetilistelt alustelt ja seega andnud ka erinevaid teoreetilisi ja praktilisi tulemeid. Teadaolevalt kasutas mõistet *keeleline pööre* esimesena analüütiline filosoof Gustav Bergmann, samas kui Bergmannile toetudes tõi selle mõiste laiemasse käibesse Richard Rorty oma 1967. aastal ilmunud analüütilise keelefilosoofia antoloogias (Rorty 1967: 8). Kui aga Rorty näeb keelelise pöörde tagajärjena mõisteanalüüsi tõusu filosoofia põhimeetodiks, siis tagasivaatavalt on hakatud keelelise pöörde alla paigutama keele- ja kirjandusteooriast võrsunud strukturalistlikke keele- või tekstikäsitlusi, samuti teooriaid viimaste tunnetusteoreetiliste implikatsioonide kohta (Clark 2004; Iggers 1998). Mõned keelelise pöörde võrdlevad uurijad on jõudnud aga järeldusele, et saksa hermeneutilises filosoofias toimus selline pööre juba XVIII sajandil (Lafont 1999). Vahel täpsustatakse, et keelelise pöörde all mõeldakse tegelikult tõlgendavat pööret, kultuurilist pööret või ka metafoorilist pööret.

Keelelise pöörde näol ei ole seega tegemist ei filosoofilise ega teadusliku teooriaga. Ekslik oleks selle kohta kasutada teadusfilosoofilisi mõisteid *paradigma* või *uurimisprogramm*. Ent mis see keeleline pööre siis olla võiks? Ühelt poolt on selge, et tegemist on teatud üldisema fookusenihkega, teisalt tuleb arvestada, et vaataja (filosoofia või teadus) ja tema pilk (meetodid) on seejuures samuti muutunud. Seega võib ettevaatlikult öelda, et keeleline pööre tähistabki XX sajandi filosoofia ja humanitaarteaduste põhifookuse nihkumist kogemuses antult keelele ning seejuures toimunud muutusi nende distsipliinide spetsiifikas ja meetodites. Kuigi me ei saa täpsustada selle protsessi positiivseid teoreetilisi eeldusi, saame viimased määratleda negatiivselt: saades alguse filosoofias ja lingvistikas, kogus XX sajandil järjest poolehoidu oletus, et keel ei ole – nagu seni valdavalt usuti – tegelikkuse (kogemuses antu) edasiandmise neutraalne vahend. Erinevatelt lähtealustelt hakati seega üha enam uurima, mida me siis keelega teeme, või õieti, mida keel tegelikkuse või meiega teeb.

Neid lähtealuseid võib kirjeldada kui kolme üldisemat filosoofilist traditsiooni, millest igäüks on valdavalt juurdunud ühes kindlas Euroopa keeleruumis: 1) saksa hermeneutiline traditsioon, 2) prantsuse strukturalism ja poststrukturalism ning 3) angloameerika analüütiline ja postanalüütiline filosoofia. Üldistavalt võib öelda, et kõigi nende traditsioonide sees (ja teatud määral ka nende vahel) on keelelise pöördega seonduvalt aset leidnud kolme

tüüpi vaidlused. Esiteks läksid XX sajandil uue hooga lahti arutlused selle üle, mida meil on võimalik tegelikkuse kohta teada ja kas me üldse saame midagi öelda keelevälise tegelikkuse kohta. Teiseks vaieldi selle üle, mis on või saab olla ning peaks olema humanitaar- või ühiskonnateadus. Kolmandaks mõjutasid teoreetilised keelekäsitlused omakorda ka erinevate humanitaar- ja ühiskonnateaduste (sh filosoofia enda) praktikute arusaamist oma peamistest uurimisküsimustest ja -meetoditest.

Siinses sissejuhatavas artiklis ei ole mõistagi võimalik anda mingiski suhtes ammendavat ülevaadet neist vaidlustest. Ometi ei saa me keelelise pöörde sisulisest kompleksusest (ja lõppkokkuvõttes ka praegusest seisundist) muidu aimu, kui me ei püüa selle erinevaid lähtealuseid ning ka erinevaid mõttetulemusi markeeridagi. Kuna sageli esitatakse keelelise pöörde ühe sisulise komponendina tegelikkuse tunnetamise ja teadusliku objektiivsuse võimalikkuse eitamist, teaduse, kunsti ja filosoofia vaheliste piiride kadumist, siis proovin neid küsimusi vähemalt riivamisi käsitleda.

I

Võib üldiselt nõustuda nende uurijatega, kelle arvates toimus esimene arvestatav keeleline pööre juba XVIII sajandi teisel poolel ja XIX sajandi alguses saksa hermeneutilises traditsioonis. Johann Gottfried Herder, Johann Georg Hamann ja Wilhelm von Humboldt lükkasid tagasi varasemas filosoofias domineerinud instrumentalistliku arusaamise keelest ning sellega kaasneva dualistliku vaate keele ja mõtlemise suhtele, rõhutades erineval viisil mõtlemise fundamentaalset sõltuvust keelest. Cristina Lafonti järgi on nende mõtlejate keelekäsitluste ühisosaks ennekõike tees, et „keelelised väljendusviisid determineerivad kui mitte selle, mis on, siis vähemalt selle, mis mingi keelelise kogukonna jaoks saab olla – selle, mida selline kogukond saab öelda (s.t uskuda), et on olemas” (Lafont 1999: xii). XX sajandi kuulsad saksa filosoofid Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer ja Jürgen Habermas on kõik kirjeldatud teesi ühel või teisel viisil edasi arendanud. Seejuures pole aga saksa hermeneutilise traditsiooni peamisi küsimusi – nagu selle traditsiooni üldnime hermeneutika keerukas etümoloogia ka ilmseks teeb (Tool 1997: 251 jj) – olnud mitte niivõrd inimese suhtes võõra (loodus)maailma tunnetamise võimalikkus kui teise (võõra) inimese või tema (enese)väljenduste või üldisemalt inimkultuuri avalduste mõistmise võimalikkus ja tingimused. Inimmõtlemise universaalne keelelisus näib siin pigem suure šansi kui takistusena, eriti kuna paljud postfenomenoloogilise hermeneutilise traditsiooni esindajad eeldavad keelelisuse enda aluseid inimeste universaalses maailmakogemise viisis. Olulise panuse XX sajandi keelelisse pöördesse üldisemalt on hermeneutilise traditsiooniga haakudes andnud ka Max Weber, kes rõhutab mõistmise tähtsust ka ühiskonnateadustes. Weberist said hiljem, 1970. aastatel inspiratsiooni mitmed erinevad teoreetikud, kes väitsid, et mõisted *tekst*, *tähendus* ja *mõistmine* on kohandatavad inimtegedele (nt Ricoeur 1971; Skinner 2002b; Geertz 2007).

Teine traditsioon, mis on väga tugevalt mõjutanud XX sajandi keelelist pööret, on šveitsi lingvisti Ferdinand de Saussure'i keelekäsitlus ning selle edasiarendused strukturalistlikus ja poststrukturalistlikus keele- ning kirjan-

dusteoorias. Sarnaselt saksa hermeneutilise traditsiooni esindajatele¹ lükkas Saussure tagasi nomenklatuurse vaate keelele, mille järgi sõnad kuuluvad loomulikult asjade juurde, ning väitis, et keele märgid seovad suvaliselt kokku tähistajad (häälstatud või kirjutatud sõnad) ning mõiste (tähistatava). Märkide tähendus omakorda ei tulene millestki muust kui mõistete erinevusest keelesüsteemis. Kui Saussure'i enda jaoks oli selline seisukoht komparatiivse lingvistika kui eriteaduse lähtepunktiks, siis hiljem tõlgendasid paljud teoreetikud seda tunnetusteoreetilise väljakutsena või tuletasid sellest otseselt teatud metafüüsilise positsiooni keele ja tegelikkuse suhte kohta (nt Barthes 1988: 152, 154). Võttes eelduseks Saussure'ist inspireeritud teesi, et kõikvõimalikud ühiskondliku tegutsemise ilmingud kujutavad endast formaalses mõttes keeli, visandati Prantsusmaal ulatuslik strukturalistlik uurimisprogramm erinevate eriteaduste jaoks (Dosse 1997: xxii, 200). Poststrukturealistlikus perspektiivis pöördus huvi otseselt teksti enda identsusele: tekstuaalsuse (lugeja ja teksti interaktsioonist sündinud tähenduste) ja transtekstuaalsuse (tekstide vastasmängu) uurimisele (selle arengu kohta vt Young 1981). Kuulsaim transtekstuaalsuse ideele ehitatud filosoofia on Jacques Derrida dekonstruktsionism, mis radikaliseeris Saussure'i nägemuse tähendusest kui keelesisesest erinevusest, väites, et märkide tähendused on põhimõtteliselt määratlematud (ajutised) ning ei ole olemas teed tekstidest väljapoole. Veidi kitsamalt tähendab dekonstruktsionism kriitilist meetodit (ja kirjutamisviisi), kuidas õõnestada ja lammutada kehtivaid mõisteskeeme ja teadmissüsteeme (vt nt Derrida 1995).

Kolmanda traditsiooni – analüütilise filosoofia – keelelist pööret kirjeldas termini käibesse tooja Richard Rorty kui erilist filosoofilist revolutsiooni: selle läbiviijatena nimetas ta Viini ringi filosoofe, Ludwig Wittgensteini ja Willard van Orman Quine'i. Rorty järgi oli see revolutsioon oma mastaabilt võrreldav Kanti kopernikliku revolutsiooniga tunnetusteoorias, ent viimane ei eeldanud mingisugust substantiivset arusaama maailma (sh keele) kohta. Pigem oli tegemist metodoloogilise hoiakuga, mis määratles filosoofia ülesande ja tegevusala. Keelelise filosoofia põhiliseks ühisnimetajaks oli Rorty järgi veendumus, et „filosoofilised probleemid on keelelised probleemid ning see- ga neid saab lahendada (või lihtsalt ära kaotada) keelt reformides või mõistes paremini seda keelt, mida me kasutame” (Rorty 1967: 3 jj).

Mõistega *keeleline pööre* tabas Rorty ära väga olulise murrangu analüütilises filosoofias. Traditsioonilise analüütilise filosoofia nurgakiviks võib pidada Gottlob Frege (1848–1925) poolt esimesena arendatud märgi triaadilist kontseptsiooni, mille järgi märgil on ühtaegu nii tähendus kui ka osutus (Frege 1998 [1892]). Viimaste analüüsimisel peeti kohaseks ühikuks lauset (väidet). Algne diskussioon keskendus küsimusele, kuidas saavutada tõest teadmist tegelikkuse kohta. Selle lahendamiseks nähti peamiselt kahte eeldust: ühese teaduskeele loomist ning selles formuleeritud väidete ning nende süsteemide (teaduslike teooriate) ranget verifitseerimist kogemusliku sisuga. Mõlema eelduse täitmine osutus aga oluliselt raskemaks, kui arvati. Alates 1930.–1940. aastatest oli järjest enam kahtluse all teooria (väidete süsteemi) ja vaatluse eristatavus, kuni lõpuks tehti järeldus, et ei ole olemas teooriast sõltumatut neut-

¹ Humboldti ja Saussure'i märgiteooriate sarnasusi on analüüsinud nt Müller-Vollmer (1997), kes rõhutab samas, et see ühisosa ei tohiks meie eest varjutada fakti, et Saussure ei jaganud samas hermeneutikute huvi mõistmise võimalikkuse vastu. Kahe traditsiooni põhilisi erinevusi analüüsis üldisemalt ka Frank (1984).

raalset vaatluse keelt ja järelikult ka mitte kontseptuaalselt värvumata fakte. Kui sõnadel on tähendus vaid lausetes, lausetel aga vaid keeltes, siis näib olevat võimalik mingit semantilist sisu mõista ainult keele kui terviku vaatepunktist. Muutus süsteemi ühes elemendis kutsub aga omakorda esile muutuse kogu uskumuste süsteemis (Zammito 2004: 10). Kolm Quine'i kuulsat määramatust – teooria määramatus kogemusest, osutuse uuritamatus (*inscrutability*) ja tõlke määramatus – sõnastavad tabavalt olulise osa uutest antiempiristlikest keelelise filosoofia teesidest (vt Quine 1990, 1999; Mölder 2005).

Analüütilise filosoofia keelelisest pöördest tõukunud arengud on laias laastus olnud kahetised. Esiteks on Quine'i teesid ise inspireerinud tuliseid vaidlusi, mis on keerelnud nende teeside täpse sisu ning neist tulenevate (võimalike) ontoloogiliste, tunnetus- ning teadusteoreetiliste järelduste ümber (vt Mölder 2005; Zammito 2004). Nagu näeme järgmises alapeatükis, on eriti radikaalselt kuju ja fookust muutnud keelelise pöörde järgne analüütiline teadusfilosoofia. Ent teisalt teostus väga selgelt ka Rorty ennustatud loomuliku keele filosoofiline uurimine ehk siis filosoofiliste küsimuste lahkamine meie mõistekasutuse (keelemängude) ning sellega tihedalt seotud tegutsemisviiside (praktikate) uurimise kaudu. Viimane ammutas eriti inspiratsiooni hilise Wittgensteini keelefilosoofiast.²

II

Mis järeldub neist erinevatest keelelistest pööretest teaduse ja teadmise kohta? Alates 1950. aastatest on teadusfilosoofia teinud läbi peadpööritava arengu. Otsustava mõjuga on siin olnud just Quine'i empirismikriitika, millest tõukuvalt omakorda tekkis teadusfilosoofide hulgas huvi teaduse ajaloolise arengu vastu: kui teooriate valikut ei ole enam võimalik *a priori* ratsionaalselt põhjendada, siis millised on põhjused, miks siiski üht teooriat on teisele eelistatud? Selle küsimuse tõstatas Thomas Kuhni „Teadusrevolutsioonide struktuur” (1962; vt Kuhn 2003). Kuhnist tõukus uudne kriitilise ratsionalismi suund, mille jaoks teadus ei ole mitte ainult loogilis-verbaalne süsteem, vaid seda teevad inimesed kindlates ühiskondlikes ja institutsionaalsetes tingimustes (Vihalemm 2003: 295 jj). Ent Kuhni ideed osutusid (talle endale ootamatult) populaarseks ka sotsiaalteadlaste hulgas, kes kombineerisid neid hilisest Wittgensteinist inspireeritud ideega, mille järgi teadus on üks paljudest keele- jm reeglitega määratud sotsiaalsetest praktikatest ning sellisena sobiv sotsioloogiline uurimisobjekt (vt nt Barnes jt 1996).

Üks selle arengu tulemeid on olnud arusaam, et teadmine ning tõde on sotsiaalsed konstruktsioonid. Kas see tähendab, et teadus tegelikult ei uurigi tegelikkust, vaid konstruktsiooni? Ning kas sellest järeldub omakorda, et objektiivset teadmist ei ole võimalik saavutada ning objektiivne tõde kui ideaal tuleb nurka heita? Selliseid väiteid on esitatud küll. Üsna tüüpiliselt kombineerivad nende esitajad analüütilise empirismikriitika veel ka poststrukturealistlike lahendustega. Näiteks Rorty kuulutas juba 1979. aastal, et

² Näiteks ilmusid juba 1960. aastatel ning võitsid peagi laialdase populaarsuse (sh rakenduslikus mõttes kirjandusteoorias ning ka intellektuaalses ajaloos) J. L. Austini (1911–1960) ja John Searle'i (sünd 1932) hilisest Wittgensteinist inspireeritud teooriad sellest, kuidas keelt kasutatakse kõneaktides (nt väitmine, argumenteerimine, seletamine, käskimine, veenmine jne, vt Austin 1962; Searle 1969).

postempiristlik epistemoloogia lõpp tähendab teaduse enda privilegeeritud positsiooni lõppu ning hermeneutika ning poststrukturealistliku taastulemist uuel kujul – totaalsena, hõlmates nii inim- kui ka loodusmaailma (Rorty 1979). Arendades teooria ja vaatluse eristamatuse teesi, jõudis ka teadusfilosoof Steven Woolgar järelduseni, et teaduse objekt (tegelikkus) on tekitatud uurimise (representatsiooni) läbi. Sellest tõdemusest lähtuvalt kutsus ta üles tunnustama teadmise suhtelisust, mida saavat aga tõsiselt teha vaid siis, kui teadlased mitte lihtsalt ei räägi sellest, vaid tõepoolest ka muudavad oma meetodeid või vähemalt esitust. Relativistlik teadlane peab Woolgari arvates rakendama radikaalset ironiat ehk refleksiivsust, uurides ning näidates neid paradokse, mis tekivad, kui „proovime pääseda pääsematust”, s.o omaenda konstruktsioonidest. Selleks peab teadus proovima kasutusele võtta uusi kirjanduslikke vorme, milles uurija (etnograaf) ei esita enam ainult talle kättesaadavat tõde, vaid kus esineb veel teisigi hääli, mis seda tõde vaidlustavad (Woolgar 1989: xix, vrd Woolgar 1988).

Tegelikult on paljud filosoofid näidanud, et Rorty ning Woolgari tüüpi äärmuslikud järeldused ei ole kaugeltki paratamatud. Väga mõjukas postempiristlik teadusteooria on näiteks transtsendentaalne (kriitiline) realism, mis väidab: selleks et teaduse areng saaks võimalik olla, peame eeldama teadusest sõltumatult eksisteeriva tegelikkuse olemasolu. Et teaduslik eksperiment oleks võimalik, peame eeldama, et tegelikkust ei loo mitte ainult kogemused või aktuaalsete sündmuste arengukäik, vaid ka struktuurid, jõud, mehhanismid ja arengutendentsid ehk siis sellised tegelikkuse aspektid, mis tekitavad aktuaalseid fenomene, mida me võime (ehkki ei pruugi) kogeda või mis on neile aluseks (Bhaskar 1997). On tõsi, et teadus saab tegelikkusele läheneda vaid teooriate kaudu, ent meie objektiivsete teaduste paratamatust suhtelisusest ei saa veel otseselt tuletada objektiivse teadmise võimatust (relativismi kui tunnetusteoreetilist positsiooni; Newton-Smith 1982; vt ka Lõhkivi 2001). Ei ole ka selge, miks peaksime vaatluse teooriast koormatuse teesi laiendama globaalseks skeptitsismiks, mis teeb kõnelemise üleüldse võimatuks (Kitcher 1998). Ühest apriorset teaduslikkuse standardit või etalonteadust tõepoolest ei loodeta enam leida, ent paljude mõjukate teadusfilosoofide arvates on siin lahenduseks pöörduda empiirilise teaduse ratsionaalsuse standardite poole. Võib öelda, et postempiristliku teadusfilosoofia peamine küsimus ongi, kuidas kehtestada kriitilised standardid, mille abil võrrelda erinevaid seletusstrateegiaid ja -mustreid, arendada uusi teoreetilisi perspektiive ning neid põhjendada (Kuhn 1977; Bohman 1991: 4). Mõnede arvates võime seejuures endiselt pidada teadusliku uurimistöö üheks erilaadseks eesmärgiks objektiivset tõde ehk objektiivseid järeldusi, mis ei sõltu mingist kindlast vaatenurgast ning mida on põhimõtteliselt kõigil võimalik asjaolude ja tõendite kaalumisel toetada (vt Patzig 2002; Boghossian 1998; vrd Chalmers 1998).

Vastukaaluna Rorty kõikehõlmavale tõlgenduslikkusele leiab enam teadusfilosoofe tänapäeval, et loodus- ja humanitaarteaduste eristamine on mitmete kriteeriumide alusel siiski mõttekas. Eriti selgelt paistab see näiteks välja tulevikusündmuste ennustamise küsimuses. Tõsi, ka kõiki loodusteaduslike teooriaid ei ole sellest kriteeriumist lähtudes võimalik (või mõistlik) hinnata, ent humanitaar- ja ühiskonnateadustes on ennustamine lausa reeglina ebaõnnestunud (Bohman 1991: 6 jj). Kui empiristlikus teadusfilosoofias arvati, et selle põhjuseks on asjaolu, et ühiskonnateadustes formuleeritud teo-

reetilised seadused või mudelid on liiga nõrgad, siis postempiristlikus teadusfilosoofias on leitud, et nende seletavad eeldused on, vastupidi, just liiga tugevad, fikseerides järgalt tegutsejate kavad ja eesmärgid. Need on aga kahes mõttes ebastabiilsed. Esiteks on tegutsejad refleksiivsed, õppivad olendid. Teiseks ei ole aga oluline mitte ainult tegutsejate endi enesekirjeldus, vaid ka see, kuidas teised tegutsejad nende tegude tähendust mõistavad (Bohman 1991: 7).

Ka postempiristlikest eeldustest lähtudes on peamine küsimus seega endiselt, kui tõsine on humanitaar- ja loodusteaduste vaheline veelahe. Näiteks mõned autorid on 1970. aastatest alates postuleerinud traditsioonilise hermeneutika vaimus, et humanitaar- ja ühiskonnateadused on puhtalt tõlgendavad teadused ja sellisena ikkagi radikaalselt erinevad loodusteadustest. Selles seoses on mõnikord räägitud ka kitsamalt tõlgendavast pöördest humanitaar- ja ühiskonnateadustes (Geertz 1985: 23; Taylor 1985).

Samas on transtsendentaalse realismi leerist selle pöörde suhtes kostnud ka väga tõsist kriitikat. Inimtegutsemise keelelisus ei ammenda kogu ühiskondlikku elu ja reaalsust. See, et meil on raskusi püsivate seaduspärasuste tuvastamisel ühiskonnas, ei tähenda veel, et peaksime üldse loobuma regulaarsuste või mustrite otsimisest ning seletamisest (Bohman, Hiley, Shusterman 1991). Alates 1970. aastatest on erinevad ühiskonna- ja ajalooteoreetikud töötanud nn strukturatsiooni idee kallal, mis rõhutab, et inimtegutsemine mitte ainult ei taasloo ühiskondlikke struktuure, vaid ka muudab neid. Sellest lähtudes rõhutatakse vajadust ületada traditsioonilised vastandused strukturaalanalüüsi (struktuuralse funktsionalismi) ning sotsioloogilise individualismi, sh tõlgendava sotsioloogia vahel. Üheks inspiratsiooniallikaks on siinjuures Marxi kuuluse lause „Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnendas brümääris” (1852): „inimene teeb ajalugu, ent ta ei tee seda oma valitud tingimustes” (vt nt Abrams 1980; Lloyd 1993). Kuigi sellise ühendteooria poole püüdlejad ei ole omavahel kaugelki kõiges üksmeelel (vt Archer 1998), tuleb tunnistada selle ettevõtmise sisulist olulisust, sest igasugune sündmuste seletamine saab tegelikult toimuda vaid teatud teoreetiliste eelduste – ühiskonnateooria või selle algete – baasilt (Callinicos 1995).

Kui aga tõlgendusel on humanitaar- või ühiskonnateadustes vältimatult oluline roll (isegi kui see pole nende ainus meetod), kas siis nende puhul on ikkagi mõtet rääkida objektiivsest teadmisesest kui uurimistöö eesmärgist? Paljude teadusfilosoofide arvates on küll. Väidetakse, et ka hermeneutilise ringi sees on võimalik osutada oma tõlgendusskeeme toetavatele tõenditele, mis omakorda teeb neist tõlgendusskeemidest avaliku teadmise, mida on põhimõtteliselt võimalik tagasi lükata. Neid tõendeid võib nimetada ka faktideks, s.t tõenäoliselt tõesteks väideteks maailma või asjade seisude kohta. Kuigi puhas vaatlus (kogemus) ei saa fakte kinnitada (kuna seda lihtsalt pole olemas ja Quine'ist lähtudes tuleb faktiväiteid pidada verifitseeritavaks vaid terve teooria raames), ei ole faktiväited ka ainult mõisteskeemidest ja teooriast sõltuvad, vaid osutavad tegelikusele. Sellest, et teooria ei ole täielikult kogemusest määratud, ei saa järeldada, et ta oleks kogemusest sõltumatu. Mingis osas peavad ka teoreetilised argumentid sisaldama eeldusi, mille sisu tuleb väljastpoolt teooriat. Objektiivne teadmine ja tõlgendus – mis ei ole veel tõene või ümberlükkamatu teadmine või unikaalselt õige tõlgendus – tuleneb konkureerivate tõlgenduste võrdlemisest faktidele toetudes ja muudest olulistest kriteeriumidest (nt seletusjõud, hõlmavus, relevantsus) lähtudes (Bevir 1994: 333 jj). Selle poole püüdlemine eeldab samas ka teravatud tähelepanu oma vaatenurgale ning keelele.

Omaette peatükk keelelise pöörde ajaloos on narratiiviteooriad ajaloofilosoofias. Kõigist eespool eristatud kolmest traditsioonist lähtudes on luubi alla võetud küsimus, millised järeldused on ajaloodistsipliini teaduslikkusetootlusele asjaolul, et ajaloolise uurimistöö tulemused esitatakse valdavalt (või mõnede autorite arvates paratamatult) jutustuse vormis. Kõige enam laineid löönud ajaloofilosoofiline narrativism on Hayden White'i ja Frank Ankersmiti viljeldud keeleline lähenemine ajalookirjutusele.³ Eriline selle lähenemise juures on huvi ajaloolise teksti kui autonoomse terviku vastu. Nagu Ankersmit on selgitanud, mõistab ta White'i järgides ajaloolist narratiivi kui keerulist keelelist struktuuri, mis on spetsiaalselt konstrueeritud selleks, et näidata osa minevikust (Ankersmit 1994: 65). Nii White'i kui ka Ankersmiti arvates ei suuda aga ajalooline narratiiv sellist eesmärki täita, sest narratiivile ei vasta tegelikkuses mitte midagi. Seetõttu ei ole ajaloonarratiivi kohta ka võimalik kasutada predikaate *tõene* ja *väär* (White 1987: 46 jj). Ajaloojutustus ei ole White'i järgi sisuliselt midagi muud kui väljavenitatud metafoor (White 1978: 91). Ka Ankersmiti jaoks funktsioneerib see põhimõtteliselt metafoorina, kuna ühtedest ja samadest põhiväidetest võib ajaloolane konstrueerida väga erinevaid narratiivseid substantse, mis loovad samamoodi nagu metafoorid vaatepunkte tegelikkusele (Ankersmit 1994: 37). Viitega sellisele klassifikatsioonile on White'i ja Ankersmiti narrativismi nimetatud (kriitiliselt) ka metafooriliseks pöördeks ajaloofilosoofias (Lorenz 1998).

Metafoorilise pöörde tulemusel pöördus ajaloofilosoofide pilk teadusfilosoofia radadelt esteetika ja kirjandusteooria omadele. Kahtlemata on nii White'il kui ka Ankersmitil suuri teeneid uue uurimisvaldkonna – ajaloopeetika – rajamisel ja raadamisel. Ent nende üldised tunnetusteoreetilised järeldused on õigustatult saanud ulatusliku kriitika osaliseks. Esiteks on ajaloolased heitnud White'ile ja Ankersmitile ette, et need ei märganud ajaloolaste endi püüdeid oma tõlgendusi verifitseerida või käsitlesid viimaseid lihtsalt näitemänguna (nt Chartier 2000: 84). Teiseks, nagu mitmed keelelise narrativismi kriitikud 1990. aastatel veenvalt osutasid, toimus see pööre positivistliku (s.o empiristliku) teadusfilosoofia ründamise ja ümberlükkamise tähe all, olles samal ajal ise endale teadmata just sellesama teadusfilosoofia eelduste küttes. Kuigi empirismi rünnati, eeldati koos viimasega, et selle ainus alternatiiv on kunst, fiktsioon (Lorenz 1998: 313 jj; vrd Carroll 1990; Roth 1992). Veel enam, White ja Ankersmit ise on ajaloolastest praktikute kriitikale vastates eristanud objektiivses kirjelduses hõlmatud faktitasandit ja subjektiivselt tõlgendusest sündivat jutustusetasandit. Objektiivse (teadusliku) teadmise ajaloost tegi nende arvates võimatuks alles ajalookirjutuse narratiivne struktuur, mitte ajalooliste faktide sõltuvus keelest või teooriast. White'i ja Ankersmiti argumentatiivses loogikas oli seega eeldatud, et objektiivsus ja teadmine sõltub vahetust seosest kogemusega (Lorenz 1998: 314). Ka White'i ja Ankersmiti väide, et jutustuses edasiantavat ajalooliste sündmuste tõlgendust ei ole võimalik ratsionaalselt põhjendada, tuleneb nende eeldusest, et ainult siis, kui narratiiv suudaks tegelikkust peegeldada, saaks rääkida selle teaduslikust objektiivsusest või tõesusest. Seejuures on nad ignoreerinud postempiristlikus teadusfilosoofias üldiselt aktsepteeritud kriteeriume võistlevate teooriate või uurimisprogrammide tõeläheduse hindamiseks (Lorenz 1998:

³ Ankersmit kirjeldab ennast kui White'i järgijat ning määratleb oma narrativismi mõiste kui „keelefilosoofia, mis analüüsib ajaloolist teksti tervikuna” (Ankersmit 1994: 20). White'i kohta vt Tamm 2003.

325). Oma teoses „Ajalooline representatsioon” on Ankersmit proovinud teadusfilosoofide kriitikat osaliselt arvesse võtta, tunnustades faktide keelelist ja teoreetilist relatiivsust ning rõhutades, et erinevalt kirjandusteooriast räägib ajalookirjutus tegelikkusest ehk minevikust. Samas väidab ta endiselt, et ajaloolist representatsiooni ei saa mõista kui tõest või väärast kirjeldust: „narratiivne keel, keel, mida kasutatakse representeerimiseks ... , on läbinähtamatu – nagu asjad [mitte nagu sõnad, mis viitavad tegelikkusele]” (Ankersmit 2001: 13). Niisamuti ei saa Ankersmiti arvates rääkida narratiivi objektiivsusest (2001: 236). Nagu John Zammito on hiljuti seda raamatut retsenseerides osutanud, näitavad need seisukohad endiselt Ankersmiti soovimatust aktsepteerida postempiristliku teadusfilosoofia radikaalselt muutunud käsitlust teaduslikust objektiivsusest (Zammito 2005).

Samas tuleb rõhutada, et paljud ajaloofilosoofilise keelelise pöörde äärmuslikumad esindajad on esitanud olulisi küsimusi, mida ei saa kuidagi kõrvale heita ainult sellepärast, et nad ise on neile lihtsustavalt vastanud. Alates 1980. aastatest ning osalt Hayden White'i enda provokatsiooni tõttu (White 1992: 37–38) on holokausti kui piirjuhtumi peal testitud keelelise pöörde väidetavalt skeptilist ja relativistlikku väljakutset, küsides, millisel viisil on seda sündmust kohane esitada (representeerida; nt Friedländer 1992: 2; Haidu 1992: 294; Evans 1997: 231, 238–239, 249). Vastusena on välja pakutud, et holokaust on ülepea esitamatu, sest ükski ajalooline narratiiv lihtsalt ei suuda selle sündmuse erakordset kohutavust hõlmata, kasutades tavalisi nimisõnu ja verbe (Readings 1991: 60–62). Tõepoolest, teatud mõttes see nii ongi: ükskõik kui elavalt kirjutatud ajalugu ei suuda hõlmata sündmuse kogemuslikku sisu selles osalevate jaoks. Ent kui küsimus on sündmuse sügavamas tähenduses ning võimatuses seda eales heaks teha, siis võib küsida, kas siin ei ole ajaloolisele kirjeldusele ja tõlgendusele esitatud just kirjandusliku kujutamise seotud ootusi. Kas ja kui võrd need kaks on aga ühendatavad, on samas oluline küsimus, mida mitmed uurijad on aktiivselt asunud praktikas järele uurima. Teiseks, nagu Michael Dintenfass on osutanud, ei ole selliste vaidluste tegeliku huvi objektiks mitte niivõrd epistemoloogilised või esteetilised, vaid hoopis moraalsed küsimused, küsimus ajaloo teaduse vastutusest (Dintenfass 2000: 19). Sellised piirjuhtumid juhivad seega teravalt tähelepanu küsimusele, milles seisneb eetilise uurimispraktika, millised on ühiskonnateadlase moraalsed kohustused oma uurimisobjekti ja praeguse ning tulevase lugejaskonna suhtes.

III

Paljud teadlased, kes kirjeldasid ennast pigem praktikute kui teoreetikutena, said postempiristlikust keelelisest filosoofiast inspiratsiooni täiesti uute uurimisküsimuste esitamiseks ja uute uurimismetoodikate arendamiseks ning põhjendamiseks. Paratamatult pidid seeläbi koomale võtma kõik need lähenemised (sh marksism), mis nägid ühiskonna ja kultuuri suhtes määravana sotsiaalset struktuuri või tegutsejate objektiivseid huve. Samas toimus ja toimub siiani vahendamine erinevate humanitaarteaduste vahel. Sünteesida proovitakse ka erinevaid filosoofilisi lähtealuseid. 1970.–1980. aastatel sündinud suundadest tulevad esimesena meelde tõlgendav kultuuriteooria, uus kultuuriajalugu, uushistoritsism, mõisteaialugu, ajalooline sotsioloogia ja poliitilise mõtte ajalugu.

Et näitlikustada, kuidas keelelisest pöördest sündinud uued suunad on arenenud, kirjeldan lähemalt mulle endale lähedasel alal – poliitilise mõtte ajaloos – toimunut. Tegemist on peamiselt angloameerika kultuuriruumis viljeldava suunaga, mille keskus on algusest peale asunud Inglismaal Cambridge'is. Keskendun siinkohal selle suuna ühele teoreetilisele alusepanijale ja samas ka viljakamale praktikule Quentin Skinnerile. Skinneri intellektuaalsete lähtepunktidenä rōhutavad tema õpilased ja tõlgendajad kahte peamist lähenemist: esiteks postwittgensteinlikku analüütilist keeleteooriat (esmajoones kõneaktide teooriat) ning teiseks weberlikku tõlgendavat sotsioloogiat (Tully 1988; Goldie 2006; Hamilton-Bleakley 2006; Palonen 2003).

Esimesest lähtuvalt astus Skinner välja tollases poliitilises teorias levinud põhiliste uurimisteemade – abstraktsete „igaveste probleemide”, ideede ajaloolise rändamise ja analüütilises poliitikafilosoofias populaarseks muutunud mõisteanalüüsi vastu. Esiteks väitis Skinner, et igavestele küsimustele keskendumine tähendab uurija oma ajastu küsimuste ja probleemide projitseerimist ajaloolistesse tekstidesse. Teiseks püüdis ta näidata, et teksti tähenduse mõistmise üheks põhieelduseks on selle kirjutamise keelelise konteksti (ajastuomaste keeleliste konventsioonide ehk ideoloogiate) rekonstrueerimine. Kõneaktide teooriast lähtudes mõistis Skinner ajaloolisi tekste kui tegusid, mis on piiratud kindlatest keelelistest konventsioonidest (ideoloogiatest) ja seega taasloovad neid, ent mis samas neid konventsioone ka manipuleerivad ning muudavad (nt Skinner 2002a, 2002c). Sisuliselt arendas ta seega juba varakult välja ideede strukturatsiooni teooria. Selle teooria rakendamise tagajärjeks oli aga ka väga selge fookusenihe: keelelist konteksti sai välja lugeda vaid ajalooliste poliitiliste mõtlejate (mitte ainult tippude) tekstidest – siit siis ka mõiste poliitilise mõtte ajalugu.

Keelelise konteksti kõrval rõhutab Skinner muidugi praktilise konteksti käsitlemise vajadust tekstide mõistmisel, pidades vähemalt sama oluliseks ka vastupidist seost. Max Weberi tõlgendav sotsioloogia andis Skinnerile inspiratsiooni näitamaks, kuidas saab poliitilise mõtte ajaloost lähtuvalt tuletada uued teooriad poliitiliste tegutsejate tegude subjektiivsete tähenduste mõistmiseks ja tõlgendamiseks (Skinner 2002b). Lähtuvalt Weberist võttis Skinner eelduseks, et poliitiline tegutsemine on võimuvõitlus, mis eeldab samas avalikku legitimatsiooni ehk õigustust. Weberi jaoks, nagu Mark Goldie (2006: 7) on tabavalt osutanud, olid tegutsejate objektiivsetest huvidest (marksistlik kategooria) olulisemal kohal kogukonna jaoks tähtsad väärtused ning nende tõlgendused diskursiivselt osavamate kogukonna liikmete poolt. Nii nagu tekstis püüavad autorid teostada kontseptuaalseid uuendusi ikkagi vaid olemasolevate konventsioonide suhtes (neid erineval viisil ümber mängides), nõndasamuti kasutavad nad neidsamu konventsioone ka oma tegude õigustamiseks. Nagu Skinner ise seda sõnaosavalt väljendab: „Tegutseja, kes soovib oma soovide rahuldamise kõrval ka legitimeerida seda, mida ta teeb, ei saa ainult piirduda oma normatiivse keele kujundamisega oma projektidele sobivana. Vähemalt osaliselt peab ta ka kujundama oma projektid vastavaks olemasolevale normatiivsele keelele” (Goldie 2006: 7). Sellest seisukohast tulenes uudne metodoloogiline programm nüüd enam mitte ainult poliitilise mõtte ajaloo rekonstrueerimiseks, vaid ka poliitiliste sündmuste tõlgendamiseks (nt Skinner 2003; Goldie, Burns 1991; Goldie, Wokler 2006).

Seejuures on Skinner kogu aeg rõhutanud, et tema ajalooline lähenemine valgustab samal ajal meie praegust seisundit, näidates, kust modernne poliit-

tiline sõnavara pärineb. Modernse poliitilise mõtte põhitunnuseks peab ta juriidilist mõtlemist (selle ühe keskse mõiste – riigi – kujunemisloo kohta vt Skinner 2002d). Oma põhiteoses „Modernse poliitilise mõtte alused” (1978) leiab Skinner need alused keskaegses, renessansi- ning reformatsiooniaegses poliitilises mõttes, rõhutades samas igal sammul tehtud valikute ajaloolist sattumuslikkust ja sõltuvust praktilisest poliitilisest kontekstist. Sellele vastanduv võitluses allajäänud ideoloogia on tema järgi vabariiklus. Viimastel aastakümnetel ongi Skinner keskendunud just viimase „väljakaevamisele” ning selle keskse mõiste – vabariikliku (uus-Rooma) vabaduse – ajaloolisele saatu- sele (vt Skinner 1998; vrd Skinner 2008). Seejuures on Skinner esitanud seda – tema järgi eripärast negatiivse vabaduse mõistet – ka kui otsest alternatiivi tänapäevasele liberaalsele negatiivse vabaduse mõistele ning toetanud poliitikafilosoofi Philip Pettiti nüüdisaegset vabariikluseteooriat, mis kaitseb vabariiklikku vabadusemõistet selle positiivsete (nt kommunitaristlike) alternatiivide vastu ning uurib selle implikatsioone tänapäevase ühiskonna ja poliitika jaoks (Pettit 1997). Siin on näha, kuivõrd pikk ning mitmeski suhtes vaieldav on olnud Skinneri intellektuaalne areng. Mitmed autorid on avaldanud õigustatult kahtlust, kas ei lähe siin siiski ajaloolase ja teoreetiku huvid liigselt omavahel pingesse: ajalooline vabariiklus on Skinneri sule all muutumas selgepiirilisemaks ning koherentsemaks ideoloogiaks, kui seda allikatest võib tegelikult välja lugeda (vt nt Castiglione 2005).

Skinneri tähtsus poliitilise mõtte ajaloo metodoloogi ning praktikuna on äärmiselt suur, ent seda ei tohiks ka absolutiseerida. Isegi Cambridge’is endas on poliitilise mõtte ajaloolaste vahel suured erinevused metodoloogilistes ning poliitikateoreetilistes hoiakutes, mistõttu Cambridge’i poliitilise mõtte ajaloo koolkonnast räägivad üldiselt vaid välisvaatlejad. Erinevalt Skinneri ümber koondunud kitsamast ringist eelistavad mitmed teised mõjukad Cambridge’i ajaloolased ning poliitikateoreetikud rõhutada XVIII sajandi vaidluste fundamentaalset tähtsust modernse liberaalse vabariigi aluste mõistmisel, hoidudes samal ajal ajaloost positiivse alternatiivi otsimisest. Viimaste aastate eredaime poliitilise mõtte ajaloolane Istvan Hont on näiteks sidunud tänapäevased globaliseerumist ning rahvusriigi kriisi puudutavad vaidlused XVIII–XIX sajandi alguse filosoofilise diskussiooniga (Hont 2005: 155 jj). Ka poliitikateoreetikud John Dunn ning Raymond Geuss peavad oma olulisimaks eesmärgiks XIX sajandil kujunenud ideoloogiate eneseajalugude õonestamist ning seeläbi ühtede ja samade vaidluste kordumise vältimist. Kõigi nimetatud mõtlejate eesmärgiks on ajaloo kaudu näidata meie ajastu domineerivate normatiivsete ja mõistesüsteemide sattumuslikkust ning piiratust. Nagu vahel on osutatud, selle eesmärgi poolest on paljudel Cambridge’i poliitilise mõtte ajaloolastel olemas teatav hingesugulus dekonstruktsionistidega (või õieti Michel Foucault’ teadmise arheoloogiaga, mis nt Skinnerit on osaliselt ka inspireerinud; vt nt Drolet 2007; Urbinati 2005).

IV

Kõigi humanitaar- ja ühiskonnateaduste kohta on mõistagi raske usaldusväärseid üldistusi teha, ent julgen siiski väita, et keelelise pöörde sisu ning seejuures ka radikaalsus on olnud erinevatel erialadel erinev. Erinevused on tugevad ka eri maade lõikes. Nii näiteks on prantsuse ja ameerika kirjandus-

teoorias domineerinud strukturalistlikud ning poststrukturalistlikud käsitlused, samal ajal kui ajalouuurimises on keeleline pööre endale teed teinud kindlates niššides, nagu poliitilise mõtte ajalugu või kultuuriajalugu. Kui sotsioloogias on keelelise pöörde järgne diskursuseanalüüs ülimalt olulisel kohal, siis poliitikateaduses (eriti Ameerika poliitikateaduses) moodustavad keeleanalüüsiga tegelevad suunad (konstruktivism) siiani kõigest ühe kõrvalharu pigem majandusteaduse ja mänguteooriaga sõbrustanud pealiinist (Suny 2002). Kui me aga aktsepteerime humanitaarteaduste taandamatu metodoloogilise komp- lekssuse eelduse, siis ei saakski keeleanalüüs kunagi olla humanitaarteaduste ainus meetod.

Lõpetuseks tuleb tõdeda, et tänaseks ei ole keeleline pööre enam kaugeltki uudis ning on võimalik ka näha, et selle tulemuseks ei ole olnud tunnetusteoreetiline relativism või teaduse samastumine kunsti või filosoofiaga. Neid küsimusi on tõstatatud, ent neile on antud teoorias ja praktikas erinevaid vastuseid, mis on omakorda viinud uute, teistsuguselt asetatud küsimusteni. Ka paljud keelelisest pöördest tõukunud uued teaduslikud suunad tunnevad end olevat parimas loomejõus. Jutud selle pöörde ületamisest on seetõttu ennatlikud. Sellega mastaabilt võrreldavat uut pööret ei ole humanitaarteadustes veel tõenäoliselt toimunud.

Kirjandus

- Abrams, P. 1980. History, sociology, historical sociology. – Past and Present, kd 87, lk 3–16.
- Ankersmit, F. 1994. History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor. Berkeley: University of California Press.
- Ankersmit, F. 2001. Historical Representation. Stanford: Stanford University Press.
- Archer, M. 1998. Introduction: Realism in the Social Sciences. – Critical Realism. Essential Readings. Ed. by M. Archer, R. Bhaskar, A. Collier, T. Lawson, A. Norrie. London: Routledge, lk 189–205.
- Austin, J. L. 1962. How to Do Things with Words. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Barnes, B., Bloor D., Henry, J. 1996. Scientific Knowledge. A Sociological Analysis. London: Athlone.
- Barthes, R. 1988 [1973]. Saussure, the Sign, Democracy. – Semiotic Challenge. New York: Hill and Wang.
- Bevir, M. 1992. The Errors of Linguistic Contextualism. – History and Theory, kd 31, lk 276–298.
- Bevir, M. 1994. Objectivity in History. – History and Theory, kd 33, lk 328–344.
- Bhaskar, R. 1997 [1975]. A Realist Theory of Science. London: Verso.
- Boghossian, P. 1998. What the Sokal Hoax Ought to Teach Us. – A House Built on Sand: Explaining Postmodernist Myths about Science. Ed. by N. Koertge. Oxford: Oxford University Press, lk 23–31.
- Bohman, J. 1991. New Philosophy of Social Science. Problems of Indeterminacy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bohman, J., Hiley, D., Shusterman, R. (eds.) 1991. The Interpretive Turn. Ithaca: Cornell University Press.

- Callinicos, A. 1995. *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History*. Cambridge: Polity Press.
- Carroll, N. 1990. Interpretation, History and Narrative. – *The Monist*, kd 73, lk 134–167.
- Castiglione, D. 2005. Republicanism and its Legacy. – *European Journal of Political Theory*, kd 4, nr 4, lk 453–465.
- Chalmers, A. F. 1998. Misasi see on, mida nimetatakse teaduseks? Arutlus teaduse olemusest ja seisundist ning teaduslikest meetoditest. Avatud Eesti Raamat. Tartu: Ilmamaa.
- Chartier, R. 2000 [1993]. Neli küsimust Hayden White'ile. – *Vikerkaar*, nr 8/9, lk 76–87.
- Clark, E. A. 2004. *History, Theory, Text. Historians and the Linguistic Turn*. Harvard: Harvard University Press.
- Derrida, J. 1995 [1971]. Positsioonid. Vestlus Jean-Louis Houdebine'i ja Guy Scarpettaga. – *Derrida, J. Positsioonid*. Tlk H. Krull. Tallinn: Vagabund, lk 49–124.
- Dintenfuss, M. 2000. Truth's Other: Ethics, the History of the Holocaust, and Historiographical Theory after the Linguistic Turn. – *History and Theory*, kd 39, lk 1–20.
- Dosse, F. 1997. *History of Structuralism. Vol. 1: The Rising Sign, 1945–1966*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Drolet, M. 2007. Quentin Skinner and Jacques Derrida on Power and State. – *History of European Ideas*, nr 33, lk 234–255.
- Evans, R. 1997. In Defence of History. London: Granta Books.
- Frank, M. 1984. *Was ist Neostukturalismus?* Frankfurt: Suhrkamp Insel Verlag.
- Frege, G. 1998 [1892]. Tähenusest ja osutusest. – *Täendus, tõde, meetod. Tekste analüütilisest filosoofiast*. Toim J. Kangilaski, M. Laasberg. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 22–43.
- Friedländer, S. 1992. Introduction. – *Probing the Limits of Representation*. Ed. by S. Friedländer. Cambridge, MA: Harvard University Press, lk 1–21.
- Geertz, C. 1985. *Blurred Genres. The Refiguration of the Social Thought*. – *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. 2007 [1973]. Tihe kirjeldus: tõlgendava kultuuriteooria poole. – *Vikerkaar*, nr 4/5, lk 78–110.
- Goldie, M. 2006. The Context of the Foundations. – *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought*. Ed. by A. Brett, J. Tully. Cambridge: Cambridge University Press, lk 3–19.
- Goldie, M., Burns, R. (eds.) 1991. *The Cambridge History of Early Modern Political Thought. 1450–1700*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldie, M., Wokler, R. (eds.) 2006. *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haidu, P. 1992. The Dialectics of Unspeakability. – *Probing the Limits of Representation*. Ed. by S. Friedländer. Cambridge, MA: Harvard University Press, lk 277–299.
- Hamilton-Bleakley, H. 2006. Linguistic Philosophy and the Foundations. – *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought*. Ed. by A. Brett, J. Tully. Cambridge: Cambridge University Press, lk 20–36.

- H o n t, I. 2005. *Jealousy of Trade: Nation-State and Global Competition in Historical Perspective*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- I g g e r s, G. G. 1998. Zur 'linguistischen Wende' im Geschichtsdemken und in der Geschichtsschreibung. – *Geschichte und Gesellschaft*, kd 24, lk 244–279.
- K i t c h e r, P. 1998. *A Plea for Science Studies. – A House Built on Sand. Explaining Postmodernist Myths about Science*. Ed. by N. Koertge. Oxford: Oxford University Press, lk 32–40.
- K u h n, T. 1977. *Objectivity, Value Judgement and Theory Choice. – The Essential Tension*. Chicago: Chicago University Press, lk 320–339.
- K u h n, T. 2003. Teadusrevolutsioonide struktuur. *Tlk R. Lias*. Tartu: Ilmamaa.
- L a f o n t, C. 1999. *The Linguistic Turn in Hermeneutic Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- L l o y d, C. 1993. *The Structures of History*. Oxford–Cambridge, MA: Blackwell Publishing.
- L o r e n z, C. 1998. Can Histories be True? Narrativism, Positivism and the „Metaphorical Turn“. – *History and Theory*, kd 37, nr 3, lk 309–329.
- L õ h k i v i, E. 2001. *Reconciling Realism and Relativism. A Study of Epistemological Assumptions in Relativist Sociology of Scientific Knowledge*. Göteborg: University of Göteborg Press.
- M a c I n t y r e, A. 1986. *The Intelligibility of Action. – Rationality, Relativism and the Human Sciences*. Ed. by J. Margolis, M. Krausz, R. Burian. Dordrecht: Kluwer Academic Books, lk 63–81.
- M ö l d e r, B. 2005. Järelsõna. Quine'i filosoofia kaart. – *Quine, W. v. O. Sõna ja objekt*. Avatud Eesti Raamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 383–427.
- M ü l l e r - V o l l m e r, K. 1997. *Sprache, Zeichen, System: Humboldt gegen Saussure. – Ein Leben für Dichtung und Freiheit. Festschrift für Joseph P. Strelka zum 70. Geburtstag*. Hrsg. von K. F. Auckenthaler, H. H. Rudnick (Francke), A. Stillmark. Tübingen: Stauffenburg Verlag, lk 603–622.
- N e w t o n - S m i t h, W. 1982. *Relativism and the Possibility of Interpretation. – Rationality and Relativism*. Ed. by M. Hollis, S. Lukes. Cambridge, MA: MIT Press, lk 106–122.
- P a l o n e n, K. 2003. *Quentin Skinner: History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity Press.
- P a t z i g, G. 2002. Objektiivsuse probleem ja fakti mõiste. – *Tuna*, nr 2, lk 111–120.
- P e t t i t, P. 1997. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press.
- R e a d i n g s, B. 1991. *Introducing Lyotard. Art and Politics*. London: Routledge.
- R i c o e u r, P. 1971. *The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text. – Social Research*, nr 38, lk 540–546.
- R o r t y, R. 1967. *Introduction. – The Linguistic Turn*. Chicago: The University of Chicago Press, lk 1–40.
- R o t h, P. 1992. Hayden White and the Aesthetics of History. – *History of the Human Sciences*, nr 5, lk 17–35.
- S e a r l e, J. 1969. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- S k i n n e r, Q. 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- S k i n n e r, Q. 2002a [1969]. *Meaning and Understanding in the History of*

- Ideas. – Visions of Politics. Vol. 1. Regarding Method. Cambridge: Cambridge University Press, lk 57–89.
- Skinner, Q. 2002b [1983]. The Idea of Negative Liberty: Machiavellian and Modern Perspectives. – Visions of Politics. Vol. 2. Renaissance virtues. Cambridge: Cambridge University Press, lk 186–212.
- Skinner, Q. 2002c [1972]. 'Social Meaning' and the Explanation of Social Action. – Visions of Politics. Vol. 1. Regarding Method. Cambridge: Cambridge University Press, lk 128–144.
- Skinner, Q. 2002d [1989] Riik. Tlk M. Käsper. – Kaasaegne poliitiline filosoofia. Valik esseid. Toim J. Lipping. Tartu: EYS Veljesto Kirjastus.
- Skinner, Q. 2003. Vabaduse kolmas mõiste. – Akadeemia, nr 12, lk 2609–2633.
- Skinner, Q. 2008. Hobbes and Republican Liberty. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suny, R. G. 2002. Back and Beyond: Reversing the Cultural Turn? (Review essay). – The American Literary Review, kd 107, nr 5, lk 1476–1499.
- Zammito, J. 2004. A Nice Derangement of Episteme. Postpositivism in the Study of Science from Quine to Latour. Chicago: University of Chicago Press.
- Zammito, J. 2005. Ankersmit and Historical Representation. – History and Theory, kd 44, lk 155–181.
- Tamm, M. 2003. Hayden White ja „keeleline pööre” ajaloo filosoofias. – Tuna, nr 1, lk 128–133.
- Taylor, C. 1985. Interpretation and the Sciences of Man. – Collected Papers. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press, lk 15–57.
- Tool, A. 1993. Uuskantiaanlus kui teadusajastu kultuurifilosoofia. Mõtteajaloolisi lisandusi W. Windelbandi kõnele „Ajalugu ja loodusteadus”. – Akadeemia, nr 4, lk 769–802.
- Tully, J. (ed.) 1988. Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics. Princeton: Princeton University Press.
- Urbinati, N. 2005. The Historian and the Ideologist. (Review Essay.) – Political Theory, kd 33, nr 1, lk 89–95.
- White, H. 1978. Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- White, H. 1987. The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- White, H. 1992. Historical Emplotment and the Problem of Truth. – Probing the Limits of Representation. Ed. by S. Friedländer. Cambridge, MA: Harvard University Press, lk 37–54.
- Vihalem, R. 2003. „Teadusrevolutsioonide struktuur” nelikümmend aastat hiljem. – Kuhn, T., Teadusrevolutsioonide struktuur. Tlk R. Lias. Tartu: Ilmamaa, lk 287–305.
- Wolgar, S. 1988. Science: The Very Idea. London–New York: Ellis Horwood, Tavistock.
- Wolgar, S. 1989. Foreword. – Ashmore, M., The Reflexive Thesis. Writing the Sociology of Knowledge. Chicago: Chicago University Press.
- Young, R. 1981. Post-structuralism: an Introduction. – Untying the Text: A Post-Structuralist Reader. Ed. by R. Young. Boston: Routledge and Kegan Paul, lk 1–28.

The Linguistic Turn

Keywords: linguistic turn, scepticism, empiricism, post-empiricism, philosophy of science, philosophy of history, narrativity, history of political thought

This article discusses the nature, origins and consequences of the linguistic turn in the human sciences. A diffuse notion which has been used to designate different methodological programmes in the human sciences since the end of the 1960s, the linguistic turn is easier to define in terms of what it rejects rather than what it embraces. Most generally, it rejects the view that language is a neutral medium for transmitting what is given in experience. The linguistic turn accordingly consists in a shift of focus from experience to language, which in turn has resulted in changes in the self-understanding, character and methods of the human sciences. Any more specific characterisations of the linguistic turn would have to take into account the different theories of language that have been put forward within all three major Western philosophical traditions of the 20th century (the German hermeneutic tradition, the French structuralism and poststructuralism and the Anglo-American analytic and postanalytic philosophy). Broadly, three kinds of debates have taken place within these traditions (and to some extent between them) which all have later been taken to be manifesting the linguistic turn: first, debates on what we can know and say about (extralinguistic) reality at all; second, debates on what is or should be the nature of science in general and the human or social science in particular, given the complex relationship between language and reality; third, debates on the practitioners' new methodological programmes inspired by the changed view of this relationship.

The article attempts to sketch some of the most relevant of those debates, focusing on the linguistic turn in the philosophy of history and in the history of political thought in particular. It is often assumed that those debates have resulted in a universal rejection of scientific objectivity and the possibility of any knowledge of reality, which in turn has led to the dissolution of any demarcation between science, art and philosophy. This article argues that this has not been the case. It is clearly possible to embrace the linguistic turn without approving of its more sceptical versions or consequences. The refutation of naive empiricist notions of 'facts' and 'objective knowledge' does not yet compel us to reject the ideal of objective knowledge altogether. We are still capable of comparing different theories and interpretations by relying on different criteria, paying attention not just to their empirical adequacy, but also to their power of explanation, comprehensiveness and relevance. Also, the fact that in history the aim is often to explain through providing a narrative account of the events does not yet preclude critically evaluating and comparing the different interpretations underlying the narrative accounts.

The article concludes with a discussion of the Cambridge history of political thought as an example of a 'post-linguistic-turn' approach to political ideas. This approach has successfully combatted various kinds of anachronistic methods in analysing political ideas. Reconstructing historical ideas and theories as contributions to historical debates on substantive political issues is the most promising among the different approaches within the new paradigm. The linguistic turn has certainly enjoyed different levels of success in different disciplines, and a strong case can be made for methodological pluralism in the human sciences, but there seems to be no reason as yet to believe that the human sciences are 'going beyond the linguistic turn' already.

Eva Piirimäe (1974) holds a doctoral degree from the University of Cambridge. She is currently a post-doctoral researcher at the Institute of Government and Politics at Tartu University, eva.piirimae@ut.ee